

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈЕ МИЛАН САВИЋ.

БРОЈ 40.

У НОВОМ САДУ 3. ОКТОБРА 1885.

ГОД. I.

УСПОМЕНА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ЖИВОТА.

НАПИСАЛА МИЛЕВА СИМИЋА.

„Eine kann' ich, sie war wie die Lilie schlank, und ihr Stolz war Unschuld; herrlicher hat Salomo keine gesehn.“

Goethe.

 ме јој је Изабела Рајнер, а у Сомбор се доселила из Пожуна. — То је било све, што сам чула, кад сам први пут запитала за њу. Била је већ у велико времешна жена, али се по лику, а и по држању јој, могло видети, да је морала бити необично лепа. Виђала сам је готово сваки дан, јер је становала у кући са мојом другарицом Софијом, којој сам ја често одлазила.

Кад и кад нас је код Софије било по пет-шест приправница заједно, јер је у Софијине газдарице била врло лепа башта, у којој смо ми заједнички училе.

За нас је гђа Изабела била необична, готово загонетна појава. Нит' је њој ко долазио, нит' је она куд ишла. Осим Софијине газдарице и осталих укућана и нас неколико приправница, у свом Сомбору није познавала никог.

Бадава смо се трудиле, да о њој што дознамо. Хтеле смо, да се њоме упознамо, ал она нас је очевидно избегавала. Више пута смо је затекле у башти са лајпцишким илустрованим новинама у руци; ал чим би нас уочила, дигла би се, поздравила би нас врло љубазно, па би онда отишла у своју собу, и тога дана не би је више видели.

Ћутљива је била и према газдарици, којој је одлазила само онда, кад је требало да плати станарину. Ал и тада би код ње седла тек само толико, да се не огреси о учтивост. На тај начин дакле нисмо могли дознати ништа. Остаде нам само један извор: девојка, која ју је послуживала.

Договорисмо се, да је узмемо под најстрожији испит. Па тако је и било. Но и ово, што

смо од ње чуле, није могло задовољити нашу радозналост. Готово ми је смешно, кад се сетим тог тренутка. Скуписмо се све око ње, и пазисмо готово на сваки њен миг тако, као да нам будућност зависи од оног што она казује. А тако вам је мало умела да каже:

„То вам је ванредно добра душа. Ето ја је служим већ готово по године, па још ме никад није ружно ни погледала, а камо л' накарала.“

„Па можда ти ниси ни заслужила, да те кара.“ Рекох јој ја

„Није, верујте; мени се чини, све да сам и заслужила, не би ме накарала, јер она не уме никоме ружне рећи. Па видите како је скромна, а мора да је здраво богата. Ето, ја баш идем по отменим кућама, ал тако лепа рубља, као у ње, нисам видела ни у кога. Ја вам кажем, да вез и она силна чипка, којом је искићено њено рубље, блага вреди. Не знам само што се не одева лепше, већ носи једну те једну хаљину. А најпосле и шта ће јој, кад никуд не иде.“

„А што неће никуда да иде?“ Запитаће једна из нашег друштва.

„То вам не умем рећи. Ал биће да има нека особита узрока; јер ја сам јој већ неколико пута казивала, да иде у шетњу, а она само одмахне руком. Неки дан јој опет рекох да иде, а она ми рече, — баш знам од речи до речи шта ми је казала: „Немој ми, дете моје, никад више спомињати, да идем куда. Не марим ти ја за шетњу. А све и кад бих марила, мени многи ход шкоди; а за малу шетњу добра ми је и ова башта.“

„А јеси ли је кад запитала, зашто није узела стан где на пијаци, већ у овом удаљеном

сокачићу — кад велиш, да знаш, да је богата?“
Питасмо даље.

„Да како. Ал она ми рече, да воле башту, а овде је, вели, и јефтинији стан; јер она тек неће да призна, да је богата“

„Па можда и није.“

„Није да. Да од куд би имала сребром опточено огледало и чешљеве од слонове кости. Е сад реците и сами, имају ли тих ствари и сиромашнији људи?“

„Па можда је она све то добила од кога на поклон.“

„До душе и то може бити. Ал знате ли ви, да она сваке суботе готово форинту изда про-сијацима. Шта мислите, форинту! Зар тако деле сиромаси? Па ево још нешто да вам кажем, н. пр. она још никад пред-а-мном није отворила свога ормана, већ кад год јој што затреба из ормана, а она ме ма куд пошаље; а ако сам ја у мањој соби, она ће од велике закључати врата, а ја тек чујем, како орман дваред шкрипне. Него се она ваљда боји, да ја не видим њено благо. Можда мисли, кад би ја коме што рекла, могли би је похарати.“ Ми се на ово последње насмејасмо.

„Немојте се смејати, ја вам само толико кажем, да она све нешто крије, и да не ћути ба-дава. Ал само да је мени знати, баш онако за-право, ко је она, волела бих, нег бог зна шта.“

„Тако и ми велимо.“ Рекох јој ја.

„Па што је ви не питате?“

„Бог с тобом, Марице, а ко би још то учи-нио; па ти видиш, да она неће да говори ни оно, што би требало.“

„А је л' која од госпођица говорила кад с њом?“

„Није.“

„То ми је чудо! Како се с вама не разго-вара, кад ми је ономад рекла, да воле кад ви певате.“

„Па што онда не остане с нама у башти, па би јој певале колко хоће?“

„И сама сам је то запитала, ал она вели: лепше се чује из далека.“

„Па шта ради она, кад је увек сама?“

„Плете, а понајвише чита.“

„Има ли много књига?“

„Још те колико, и књига и новина. У јед-ном сандучету су све нове, па оне, што нису укорене, нису ни расечене.“

„Купујеш ли јој ти те књиге?“

„Не. Те је, вели она, све донела из Пожуна.“

„Давле је и теби рекла, да је из Пожуна?“

„Јесте. Ал она силна писма, што их добија, не долазе из Пожуна.“

„А од куд ти то знаш?“

„Кад сам једаред чистила собу, нашла сам на патосу две-три коверте, које је она бацила, па сам их однела кући; јер, знате, мој брат купи марке. Па кад је скидао марке, а он ми рече, да се на маркама може прочитати, од куда је писмо.“

„Но, па шта је било написано на тим мар-кама?“ Упитасмо све готово у један мах.

„Е, бога ми, то сам заборавила. Само знам, да није Пожун, јер сам се томе још онда чу-дила. Рекох: гле, она каже, да је из Пожуна, а овамо писма добија из — — —, па већ онда кажем, знате, ту варош, што је била на маркама, и онда сам је знала, а сад, као у пр-кос, не може да ми падне на памет.“

„А је л' твој брат упамтио?“

„То може бити. Јер, знате, што тај има главу, то је реткост.“

„Но кад већ има тако ретку главу“, рече Софија, „онда га запитај, па запиши, да не би опет заборавила.“

„Хоћу, с драге воље. Ал, је-л те,“ дода ула-гујући се, „ако ви што за њу дознате, хоћете л' и мени рећи?“

„Разуме се; само ти гледај за чим си.“ И с тим се испит за тај дан свршио.

Сутра дан смо је жељно чекале, да чујемо, шта је, ал ње нема као у пркос. Било нам је већ дуго чекати, јер тај дан нам је ваљало мло-го учити и писати и тако се кренемо кући. На путу спазисмо Марицу, где трчи неким журним послон. Почесмо јој још из далека махати ма-рамама да стане. Ал она, ма да из скромности можда није хтела да призна, да је и она ретке главе, као и брат јој, досетила се, шта смо ми хтеле. Ал пошто није имала каде, да пристане с нама у разговор, викну нам само од преко: „Лајпциг“, и као без душе отрча даље. Ми смо у кору прснуле у смеј, јер они што су прола-зили крај нас, чудновато су гледали час на нас а час на Марицу, и последњој тешко да би дали сведоџбу о „реткој глави.“

Неки нас чак запиташе, шта то значи. Једна од нас одговори на брзу руку нешто, што би се на то могло применути, и ми се упутисмо даље, разговарајући о новини, коју смо тог тре-нутка дознале од Марице.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Било је једне суботе, када смо нас неколико приправница, изишав из цркве после вечерња, застале у порти, разговарајући, куда би ишле, да прекинемо време. За сутра није било задатака. Недеља је. Најпосле сложисмо се, да одемо к Софији. Тамо смо биле најслободније. Софијина газдарица била је још млада, а врло весела жена, која је често и сама пристајала уз нашу ђачку шалу и лакрдије; а осим тога увек би нас почастила са укуваним воћем, кога је толико наспремала, да смо га чак и лети добијале. А, бога ми, нама приправницама је то увек добро дошло. Ђаци су ђаци, били мушкарци биле девојке, кад су у страном свету, увек су при добром апетиту. Одосмо дакле Софији. И нисмо се превариле. После две три отпеване песме, већ се шаренио чаршав на столу, а тај је увек био претходник стаклене чиније са укуваним воћем.

За време ужине — као и обично — разговарале смо о гђи Изабели.

„Гле“, рече Софија, „прозори су јој отворени, а то је знак да је она у башти.“

„Па хајмо у башту“, рече једна из друштва, „можда ће нам поћи за руком, да је певање задржи у нашој близини.“

„Право велиш“, приметим ја, „и тако се недавно изразила, да воле, кад ми певамо.“ По том је узмем под руку и ми пођосмо, а за нама се упутише и остале.

Погодиле смо. Госпођу Рајнерку затекосмо у башти. Седила је на свом омиљеном месту — у сеници на малој клупи, коју су од бусења начиниле наше приправничке руке.

Као да је сад гледам. Уз њу се привила хаљина угасито пепељасте боје, обрубљена црном кадифом. А испод црне чипкасте мараме провиривале су јој сребрнасте власи. У рукама, које су свакад биле скривене под црним свиленим рукавицама без прстију, држала је, као обично, лајпцишке илустроване новине. Није нас уочила, с тога је из прикрајка могосмо гледати до миле воље. Не сећам се да сам икада видела пријатније и лепше жене у тим годинама. Да није на глави седине, готово би човек помислио е на клупи седи каква млада жена. На лицу јој нема ни једне боре, а белоћи и оним руменим уснама, могла би позавидити млога девојчица. А шта да речем о оку и погледу јој — видела сам га на мученичком лицу једне класичне мадоне.

Дуго смо је гледале, разговарајући тихо о њој. Ко је, одкуда ли је? Јел' била удата на

је крије удовички veo, ил је можда каква уседелица? За што се крије од света? Лежи л' јој можда на души какав тежак грех, кад је увек тако озбиљна и тужна? Мисли ли можда, да ће тај грех откајати, ако буде дарезљива према сиротињи те с тога толико дели просијацима — и бог зна докле би тако размишљале, да једна од нас не рече, да нас је она опазила.

Мислиле смо већ да ће остати у башти, те се већ почесмо договарати, шта да певамо, кад уједаред видесмо, где она савија новине, диже се и пође према нама.

Прошав крај нас поздрави нас љубазно као увек, и упути се баштенским вратима. Гледале смо за њом. И ход јој је био необичан. Поношљив, достојанствен а лак, мислиш, не додирује ногом земљу.

Чим је изгубисмо из вида, упутисмо се сеници из које је она изашла, и поседасмо како је која могла. Мени некако допаде место на бусенској клупи. Таман се хтедох спустити, кад се Софија хитро саже иза мојих леђа, а по том диже нешто бело у вис.

„Пст“, рече тихо, готово не чујно, „нашла сам нешто врло важно, ово ће нам можда послужити као грађа за биографију гђе Изабеле.“

Ми на мах заћутасмо, ал за мало па разне примедбе о превари падаху на Софију као киша.

„Та не будалите“, рече нам она, „у мојој руци је марама гђе Изабеле, сад још ако је на тој извезено име“ — —

„И цела њена биографија“, упаде у реч Даринка, „знаћемо све.“

„Знаћемо више него што смо знале до сад“, одврати јој Софија мало срдито. „Остави твоју шалу за други пут, а сад да развијемо мараму.“

„Та не слушајте“, задиркивала је Даринка даље, „извукла је једној од нас из џепа мараму, па се сад прави важна.“

„Је ли имала која од вас у џепу мараму од свилена батиста?“ Запитаће Софија.

„Није“, кликну наш кор. „Ал да, и та, што је у твојој руци није од свилена батиста,“ зачу се Дарин соло, „и то је истина.“

„Нећу више ништа да говорим, ево уверите се саме.“ Рече Софија, и по том нам разви мараму.

Била је то фина, префина марамица од свилена батиста, порубљена широким порубом, у једном ћошку била су вештом руком извезена немачка писмена J. G., а над овим племићка круна. Док је марама ишла од руке до руке,

дотле нас је Софија непрестано корела, што јој не хтесмо веровати.

„Но, имам ли право“, заврши најпослед.

„Наравно“, рече једна из друштва, „сад знамо, да њено право презиме није Рајнер, и да је од племићке породице. А то је свакако више, него што смо znale до сад. А теби ако је због увреде, коју смо ти нанеле нашим неповерењем, стало до сатисфакције, тражи је, ми ћемо те задовољити“.

„Наравно“, настави Даринка, „на пример нек свака од нас место ње научи по један предмет од ових, што су на реду за понедељак. Но јеси ли задовољна?“ Рече окренув се Софији.

„А, шала на страну, упамтите да вам баш нећу са свим опростити. Него ви ћете ми ону песму о „Јани“ певати све дотле, док год је ја не научим.“

„Е, ал питање је, имаш ли ти дара за певање, или по Маричиној теорији, јеси ли ти „ретке главе?“ Приметиће једна из друштва.

„Та маните се тога“, рекох им, „боље да се договоримо, шта да чинимо са марамом. Дал' да је предамо гђи Изабели, ил да је оставимо где је и била.“

Разговарајући о том, сложисмо се најпослед у том последњем, и то до те крајности, да јој чак не признамо ни да смо је имале у рукама. Ја узмем мараму, савијем је, и спустим је нуз клупу где је и била. Још нисам ни села, кад Софија рече:

„Ево је!“ — и ми угледасмо гђу Изабелу. Стаде пред нас.

„Опростите“, започе немачки — била је Немаца — „опростите, што вас узнемирујем, ал чини ми се, да сам мало час овде заборавила моју мараму.“

Док се ми дигосмо, па почесмо бајаги тражити мараму, као да смо тог тренутка први пут чуле за њу, прелетало је преко лика гђе Изабеле неко задовољно смешење. Ил можда се то нама учинило.

„Доиста је овде“, настави наша загонетна појава показав руком место, где је марама лежала.

Ја се сагнем, дохватим мараму, и још јој нисам честито ни пружио, а она већ је била у њеној руци.

„Хвала, дете моје“, рече, пошто је метнула мараму у џеп.

„Није ли, можда, по вољи, госпођо, да оста-

нете мало у нашем друштву?“ — усудим се ја рећи.

„А шта ће вам у друштву баба. Та ја бих само кварила склад вашег младог друштва!“

„Боже сачувај“, прихватиће Софија, „ми би се баш радовале, кад би нам хтели поклонити ту срећу, да код нас останете. И тако сте увек сами.“

„Па то је судбина свију старих жена, а то је и најприродније“, рече она. „За старе жене су књиге понајзгодније друштво, јер оне стрпељиво сnose бапске ђуди. Па тако је и код мене.“

„Мени се чини, госпођо“, рекох ја, „да се на вас неби могао с правом применути назив баба.“

„Како не, дете моје“, рече, и ми први пут видесмо, да се она осмехну. „Зар вам моја седа коса не пружа довољно доказа за то.“ Настави она, па пређе својом лепом руком преко густе седе косе, којој смо се ми тако дивиле.

„Ал има случајева услед којих се може рано да оседи“, приметиће Софија, а није јој ни на крај памети, да је та примедба неумесна.

„Има их дакако“ одговори госпођа Изабела, и тог тренутка несташе смешења на њеном лицу, а мени се учини, као да јој је глава лако клонула на груди. „Дај да идем“, настави она, „чини ми се да је захладило. Извините што сам вас узнемирила.“ Заврши, поклони нам се ђутећи, па оде, а ми гледасмо за њом док год је не изгубисмо из вида.

„Чудновата жена, врло чудновата, шта би јој било, да је мало остала код нас“, рече Софија.

„Па да нам је приповедала свој живот“, дода Даринка.

„Та мани се тих твојих приметаба“, рећи ће једна из друштва. А јесте ли ви приметиле, како се она на мах сневеселила, кад се повела реч о седој коси. Нема сумње, њен живот мора да је какав занимљив роман, и ако нам бог и сви свеци буду у помоћи, ми ћемо га и дознати.“

„Колико је она овде у кући?“ Упита Дара. „Неких шест месеци.“ Одговори Софија.

„Но, ако ми сваких шест месеци оволико дознамо, колко смо сад дознале, онда ћемо како се мени свиди и ми оседити чекајући на свршетак њене биографије.“

„Боже мој, Даро, зар не знаш, да је сваки почетак тежак“, приметиће једна из друштва.

„Ја мислим, да ће сад ићи све брже и брже. Ал зар ви не видите ове облаке над нама? Хајдмо брзо унутра!“ Још она те речи најје ни довршила, а ми чусмо грмљавину најпре тише, а

после све јаче и јаче, и таман смо ми скупиле сунцобране и књиге, које смо понеле у башгу, и добегле до ходника, а по дворашку се већ шарениле крупне кишне капље. (Наставиће се.)

ИЗ ДРУГОГ НИЗА „МОРСКИХ ЕЛЕГИЈА“

(БР. VI.)

амо сада кад пред тобом стојим,
гордо море, кад до мојих нога
тихи талас љубезно се пење;
када тамо на обзорју црном
твој се талас с небом разговара;
и кад свежи над валов'ма вјетар
ово бл'једо поздравља ми чело;
сада само мисли ми обл'јета
хладне двојбе то туробно крило.
Нека чудна смутња у срдашцу,
неко ново побожно штовање
сву ми младу памет обузимље.
Ој ти море, ој природо дивна,
ој призоре мира и љепоте!
мени клеца пред вама кољено;
својевољно очи ми се дижу
вјечног Бога иштући пр'јестоље;
и у срцу моме заљубљеном,
у немирној крвци што ме гори,
друга чежња ево се зачела
да над хладним царством човјечанства
нађем љубав што земаљска није!....
Али зашто, дочим сретан лутам
по беспућу небеске раскоши,
зашто чујем са путог огњишта
дуги јаук пуге удовице?
зашто чујем материни лелек
над љенином невиног дјетешца?
Ох да тужних по зраку гласова
што но ломе немилосном руком
моје красне у заметку мисли;
ох да грдне у срцу промјене
пред призором јада и лелека!
Нова снага срцем запов'једа,
нова снага кољено ми храбри

да не клекнем пред никаквим троном.
Угаси се пламен надахнућа
што ме шћаше момка уздигнути
до висине бож'јег самосиља;
а са оног невиног олтара,
откле скромна дизаше се пјесма,
сад се диже, кд застава смрти,
моја красна химна одметнућа!
И ја питам: чији смо робови?
ко је онај туробни тирјанин
што дјечицу дави у кол'јевци,
што убија уморна мрнара
при повратку к женином пољупцу?
Ко је онај мрки самосилник
ког слушају слободни простори,
чија сјена сунашце је жарко,
чија мисл' бескрајност се зове?
Ох кажите ви без броја земље
што лутате плаветним простором
умрломе оку невидљиве,
гдје је пр'јесто силе свемогућне?
у вртлогу летућих свјетова?
на граници зар неизмјерности?...
Дршћем момак кано слаба лађа
попуштана срџби океана;
вал је носи, с њом се поиграва
и с' далека обалу јој каже,
ал' се краја дочепати неће.
Дршће мисл'! И над љуцком главом
све једнако гордо с' небо шири
кд тврђава што с' душману руга.
Можда небо јесте бож'ја стопа
неизмјерна, тешка, немилосна,
што нам главу тлачи, кд што јарам
гвечи хрбат изможденог роба!

Јосип Берса.

НА ПРАГУ ЖИВОТА.

НА ПИСАО А. МИХАЈЛОВ.

ПРОЛОГ РОМАНУ.

I.

Сјеверноградској ђимнасији дошло је до незнатнијех шкандала. Управа нареди истрагу, одијели козе од оваца, суди коловођама, позвавши их на одговор. Суд је био строг;

али праведан. Једнима смањили биљешку у владању, друге подвргли затвору, а треће просто искључили из завода. Међу искљученијема био је и ђимнасијалац Михајло Петровић Богодатски, дечко од својих седамнаест година, син свештеника из села Гореловога. Он није учествовао у шкандалима; али

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

они су произашли управо отуда, што је један учитељ баш њега наружио. Он се могао избавити од казни, кад га је управитељ позвао к себи и рекао:

— Кажи отворено, како је то било и ко је почео читаву ту комендију?

Он није могао да се користи тијем случајем. Стало му је њешто у грлу и, да одговори на питање управитељево, само је испрекидано и смућено прошапутао:

— Ја ништа не знам!

Управитељ учини зор и продере се на-њ и смути га још већма. Но за то га нијесу оставили на миру, нијесу махнули руком на-њ. Знали су га у ђимнасији као мирна младића, меке нарави, те су се према томе сви надали, да ће се он још освијестити и све лијепо казати, што зна. Послије састанка с управитељем, позове Богодатског к себи још и надзорник, а за тијем је опет говорио с њим и један од учитеља. Објашњавали су му ту, како то не ће доћи до ушију његовијех другова, како је то једино кадро доказати оно, што је управа већ дознала, те под једнијем, како ће и самог себе спасти. Што је већма управа настојавала, то је и он бивао смућенији, то је упорније одрицао, да ма и шта каже. За вријеме тијех ријечи са управом, на лицу му се показивао израз страха и, чинило се, мислио је само о том, како би се што прије уклонио из управитељскијех соба, како би се ослободио тијех ријечи између четири ока.

— Помислиће, да их клеветам! Рећи ће, да сам све издао, сијевало му је по глави и, тешко дишући, гледао је усплахирено у затворена врата, баш тамо скупили су се сви другови, да чују, што ће рећи.

На пошљетку додија и управи наговарати га, и ријешити, да је дужан понијети заслужену казну за своје упорство. Ријеше, да га искључе из ђимнасије.

И сами шкандали, и истрага, и суд, и искључење из гимнасије — све се то догодило тако јасно, као што се свршују догађаји на сну. Првијех часова послје изгнања из училишта Богодатски није могао ни да дође једном к себи, ни да се освијести, шта се управо с њим десило, и испитивао је само једно осјећање — осјећање човјека, који је страхан сан уснио и гледи, да се пробуди и да претури те страшне аветиће. На несрећу, то није био страхан сан, већ страшна јава, збиља. Из ње се није могло пробудити; морало јој се правце у очи гледати. Прије свега, ваљало је ићи кући. При тој помисли подиће нашег младића језа. О, кад би се могло ићи управо „кући“, онамо у село Горелово, к оцу, к матери, а не к ујаку. Ну

то није могло бити. Најприје је ваљало ићи кући ујаковој, гдје је Богодатски имао бадава све и сва, гдје су га пазили пунијех седам година дана, гдје му је ујак толико пута, купивши му књигу, направивши му хаљине, говорио:

— Учи се, синко, видиш — ја за те ништа не жалим.

Први пут у животу осјетио је Богодатски потпуно осјећај страве: хотио је бјезати ма куд, пропасти у земљу, затворити очи и запушити уши, само да не види и не чује ништа, што га је ето једнак очекивало, за неколико часака, послје неколико корака, у тој га ето кући, која се види на крај улице. Младић и против воље баца поглед на ту кућу и баш га порази противност између његовог рођеног расположења и веселог изгледа те куће. „Ето; како се све с вана свијетли“, и против воље му сијну кроз главу и још му теже би. А кућа, збиља, сва се блистала и свијетљела у ждракама жарког прољетњег сунца. Свијетла, уљ на боја стијена, велики прозори добро чистијех окана, свијетло-зелене калукатре у њима, летве од бакра у вратима, цвјетни леандри, траудофиље, кактуси, пље и руже под прозорима, сјајна бијела крила од тила у окана — све се то блистало и треперило на сунцу. Нијесу бадава становници мјештани, пролазећи мимо ту кућу, говорили:

— Ах, погле, како се разбогатио наш Матија Григоријевић!

И заиста, Матија Григоријевић Профосов, секретар мјесне консисторије, био је богат, и кудикамо већма, него што су могли мјештани претпоставити. Доћи у консисторију, то је било толико, колико — ма шта дати Матији Григоријевићу; кад су људи говорили, да су уредили своју ствар у консисторији, као што ваља и требаје — то је значило толико, да су ваљано платили Матији Григоријевићу; је-ли се ко бојао, да ће му ствар изгорети у консисторији — знак је, да нема доста средства, да плати Матији Григоријевићу. Матија Григоријевић био је од старијих људи, средњег стаса и узраста, дежмекаст, једар, заокругласта трбуха. Некад се дешавало, да су пред њим лелекали и клањали му се ниско и понижавали му се. Ту се држао озбиљно, солидно, и волио је, да га уз плаћу још и уважавају. Понизне молбе и захвале људи са стране саслушавао је озбиљна лика, гледећи своје солуфе, обећавао је понизно, да ће указати своју протекцију, своју помоћ. Тако величанствено и солидно држао се и код куће, није желио пред женом и дјецом ништа, а од њих је искао само послушност, покорност и захвалност. Био је сретан, кад су га љубили у руке, кад је могао ма коме пустити трун у око својим

благостањем или кад је указивао добротворство ма коме своме сроднику. Сиромашнијех сродника било је у њега доста; али најсиромашнија од свију била му је сестра, Марта Григоријевна Богодатека, па ником није ни указао већег добротворства, него њој, узевши к себи њеног сина.

Кад је Михајло Богодатеки дошао кући ујаковој, и проти своје воље опоменуо се баш оног дана, кад су га први пут довели у дом ујаков. Ујак је њега и оца му примио гиздаво, али понизно; метнуо је на усне малом Миши своју пуњу руку краткијех прстију, за тијем га потапшао по образу, заштитнички проговоривши:

— Лоло мала!

За тијем заповједи, да се оцу Петру и „лолицци“ даде што, да се прихвате с пута, а последије обједа стане разлагати, куда ваља збринути малог. Отац Петар, худи и намрштени старац, дуго се колебао и није се одважио, да рекне своје мњење. На пошљетку Матија Григоријевић изведе из неприлике сам свог сродника, примјетивши:

— Оно, боље би било дати свјетско образовање томе лолци. Свештеничка каријера је јадна и жалосна, не повуче ли за собом особите среће.

Отац Петар чисто дахну душом и плашљиво примјети, а отиште му се дугачак, отегнут уздах:

— И ја сам то а мишљења; али...

— Знам, знам... Не дају вам трошкови, прекине га Матија Григоријевић. — Најпослије, од куда ви и можете помишљати на ђимнасијско образовање свога сина поред своје сиротиње, може се рећи, голотиње. То ми, људи имућни, можемо васпитати дјецу, гдје се замисли, а не ви својим средствима.

Отац Петар опет отегнуто уздахне и рекне:

— Тегобна је биједа, за иста тегобна!

Матија Григоријевић се добродушно окрене к малиши, помакнувши се на дивану, и запита га:

— Ајде, море, што велиш, би-ли ишао у ђимнасију? А? Слушао си, можда, да је тамо добро, да и не туку? Би-ли хотио добро да проживиш? А?

Малиша је право у лице Матије Григоријевића упрво своје красне, голубље очи, које бјеху чисте и ведре, као ведро небо, а тако најивно, као што може само сеоско дијете.

— Бих, хотио бих!

— Та лоллица је наметан! Хе, хе, хе! Лоллица зна, гдје раци зимују! А? А за тијем би-ли хотио, да саградиш себи кућу, као и у ак ти, и да коње купиш? А?

Матија Григоријевић се насмијешни добросерданијем смијехом ситог човјека и потапше свог нећака опет по ружичастом образу.

— Да-ли је за иста мушкарац! Нијесте ли ви, можда, ђевојку преобукли? запита он у шали оца Петра. — Баш сасма права ђевојчица. Та таког ће од једном бити! Чакшире доље и биј! Уживање!

Малиша је заиста више паличио ђевојци, него мушкарцу. Румен, округла лица, плав — чинио је утисак красног, здравог дјетета.

— Ну, ево што ћу вам рећи, почне домаћин сад већ сасма озбиљно. — Малиша ми се допада; он је чедо моје сестре, он је мој нећак, ја сам готов, да за-њ добро учиним.

Окрене се к дјетету и, последије мале паузе, важно му прозбори:

— Даћу те у ђимнасију на свој трошак!

Пружи своју руку к уснама малишинијем и, када је малиша пољуби, рече му:

— Е сад, пољуби ме у уста!

За тијем се насмијешни, наслони се опет на диван и проговори:

— Весео си, лоллице! А? Цијелу ти будућност у ред доваћам! Цио, може се рећи, живот! Али, гледај у ме: учи, добро учи!

Матија Григоријевић се наједаред озбиљно и попријети дјетету кажипрстом. Отац Петар је у страху захваљивао; али га Матија Григоријевић снисходно и охоло прекину:

— Он ми се допао, он је син моје сестре, та он је мој нећак, сад, и нек ми буде у свему обвезан.

За тијем је стао разлагати, како је у опште тешко васпитати дјецу, па чак и с његовијем средствима. Ето, син му је прошле године изишао из ђимнасије, сад треба да га држи у Петрограду. Тамо је штуденат, уписао се на универзитет. Које-како издржавати га — не може се. Истина бог, има много штудената — голотиње, разне фукаре; али његов син није каква год гоља. Имају и својте у Петрограду. Његов ујак, то јест ујак његове жене, јесте скоро прво лице у бијелом духовништву у престоници. Има све ордене, виши кругови се код њега скупљају, ту су ђенерали, грофице, кнегиње. Једна „штатс-дама“, кнегиња Обољенова, ништа не предузимље без његовог благослова. Удавала је ћерку — питала њега за свјет; наумила је, да купи имање — дошла к њему по благослов; назначила десет тисућа на добротворне смјере — он је морао ријешити, на што управо да се жртвују ти новци. Мита, син Матије Григоријевића, често је бивао код „ђедице“, е, а ту, бога ми, за ручком не смијеш се показати ма у какву капутућу. Ваља све да буде у реду — и капут, и овратник, и кошуља. На пошљетку, последије ће се то све вратити. Мита треба само да сврши курс — мјесто ће му дивно одмах дати. Сад је истом тешко. Ето и то

је дошло, да се за Машуту, ћерку Матији Григоријевића, узме гувернанта за француски језик и за музику. По себи није тако лијепа на изгледу, а, како веле, све зна, као што треба и говорити и и свирати. Нарочито су дозивали на чај Францвза, гувернера гувернаторске дјеце, да се с њом на свом дијалекту разговара. Текло је као вода, нигдје није запињало. Послије тога рекао је он: „Она нема париског аксана“. — „А говори-ли францу-

ски?“ — „Говори.“ — „Е, само је толико и пужно! Не мора бити париски, само кад је француски.“ Држати сувишног човјека у кући, за иста јесте досадно а да ништа не измајсторишеш. Они је са собом и за трпезу посађују, и дали су јој и собицу тамо у челу кутњем. Ето, она ће се и с Мишом забављати. Маша му је ето не мало вреница, заједно се могу учити...

(Наставиће се.)

ИЗ КЊИЖЕВНИХ УСПОМЕНА И. С. ТУРГЕЊЕВА.

ПОВОДОМ „ОЦЕВИ И ДЕЦА“.

Било је то месеца августа 1860. год. ја сам се бавио у морском купатилу Вентпор-у на Уајт-у — кад ми се први пут појавила замисао приче „Оцеви и деца“ — те приче, услед које је канда на свагда раскинуто пријатељство између мене и руске омладине. Много пута сам слушао а и читао у критикама, да сам у мојим радовима или „изневерно идеју“, или да „проводим идеју.“ Неки су ме због тога хвалили, а неки кудили, сам пак морам признати, да никад нисам ни покушавао, да „створим лице“ ако нисам имао за полазну тачку, не идеју, но живо лице, око кога су се постепено групирали остали елементи. Пошто нисам располагао великом сумом слободне творачке моћи, увек ми је била нужна извесна основа, да би се могао стално кретати. Тако је било и са „Оцеви и деца.“ Као основ за главно лице, Базарова, послужила ми је личност једног провинцијалног лечника, (умрло је пре 1860-те год.) која ме је поразила. У том особитом човеку оваплотило се, по мом схватању, оно начело што се тек зародило, које добије доцније име нихилизам. Утисак, који је та личност на мене учинила, био је веома сиљан и у прво доба не баш сасвим јасан; у први мах не бејаш сам собом на чисто — и напрегнуто сам прислушкивао и посматрао сву моју околицу, као да бих хтео да испитам истинитост својих утисака. Бунило ме је: што ни у једном производу наше књижевности нисам нашао на признака о ономе, што је мене на сваком кораку пресретало; и нехотице почео сам да сумњам, е се можда поводим за уображењима.

Сећам се, да је у то исто доба живео на острву Уајт-у неки Рус, који је имао веома оштро посматрање и био врло осетљив и пријемчив наспрам онога, што је покојни Аполон Григорјев назвао „провејавање“ епохе.

Њему саопшгих своје мисли, и онемео од чуда, зачух од њега ово: „Та ти си већ изнео подобан тип — у Руђину!“ Ођутао сам, а шта сам могао и да речем? Руђин и Базаров — једно исто.

Те речи су тако утицале на мене, да сам кроз неколико недеља избегавао сваку мисао о намереном послу; но кад сам се вратио у Париз, латим га се поново — за кратко време сложим фабулу у глави; преко зиме сам написао прве главе; приповетку сам свршио тек у Русији на селу јуна месеца. У јесен је прочитам некојим пријатељима, поправим и допуним по нешто, и у марту 1862. године изађе „Оцеви и деца“ у „Русскомъ Вѣстникъ-у.“

Нећу да причам на широко и на дугачко о утиску; само ћу толико рећи, да кад сам се вратио у Петроград, баш на онај дан, кад је горео Апраксински дворцац, реч „нихилиста“ већ је била прихваћена од хиљаде грла, и први поздрав, којим ме поздрави мој неки знавац на Невском, беше: „Ето погледајте шта раде ваше нихилисте; па те Петроград!“ Искусио сам тада разне утиске, но сви бејашу тешки. Примио сам хладноћу, која је граничила на негодовање код многих људи, који су ми били блиски и симпатични; здравили ме, поготову грлили људи противници, непријатељи. То ме је збунило, огорчило, но савест ме није корела; знао сам, да сам се поштено и не само непристрасно, но шта више са пуно саучешћа понашао наспрам типа, који сам приказао.¹⁾ Ја сам и сувише уважавао позив вештака и књижевника, а да бих

¹⁾ Хоћу да наведем ово место из мога дневника: 30. јуна у недељу: Пре по часа сам једва једном довршио свој роман. Не знам како ће бити примљен. „Современникъ“ ће по свој прилици рећи, да сам презирао „Базарова“, и неће веровати, да сам за све време док сам га писао, а против воље био му наклоњен.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

окаљао своју душу, таким делом. Реч „уважавао“ није баш сасвим умесна; друкчије нисам могао а нисам ни умео да радим; а на послетку нисам имао ни разлога. Критичари су називали моју причу „памфлетом,“ спомињали неко „раздражено“ „повређено“ самољубље. Но зашто да пишем памфлет против Доброљубова, кога по готову нисам ни познавао и кога сам јако ценио и као човека и као даровитог писца? Ма како скромно да мислим о себи — ипак сам увек сматрао и сматрам, да би писање памфлета и пасквила било испод мога достојанства. Што се тиче „увређеног“ самољубља, то примећујем само толико, да је суд Доброљубова, о последњем мом делу пред „Оцеви и деца“ о „Нака нунџ“ (дан пре) (а он се с правом може сматрати као представник друштва) — суд који је изашао године 1861., пун топлих — и да речем по савести — незаслужених похвала. Но господи критицима је било потребно, да ме представе као увређеног памфлетисту: „leur siège é taite fait“ — па још и ове године (1868.) читао сам у додатку ка 1. броју „Космосъ-а“ (стр. 96.) ове речи: На послетку свима је познато, да је Доброљубов порушио оно подножје, на које се подигао Тургењев“ . . . и даље (стр. 98.) говори се о моме огорчењу, које у осталом господин критичар појми — и шта више „извињује.“

У опште господа критичари не могу себи верно да представе, шта се дешава у души писца, у чему лежи његова радост и жалост, његова тежња, срећа и несрећа. Они н. пр. и не сањају о оној наслади, коју спомиње Гогољ и која се састоји у суђењу самога себе, својих недостатака на описаним и створеним лицима; они су тврдо уверени, да писац само тога ради и пише, да „спроведе своје идеје,“ неће да верују, да је писац најсретнији, ако може тачно и силно да прикаже истину, реалност живота — па чак и онда, ако се та истина не би слагала са пишчевим симпатијама. Да наведем један пример. Ја сам затуцани западњак, и то нисам никада тајао нити тајим; па поред свега тога, опет сам у лицу Паншила (Племињско гвездо) описао све смешне и рђаве стране западњаштва, а допустио, да га славенофил Лаврецки, „потуче на свима тачкама.“ Па зашто сам то чинио ја, који сматрам учење славенофила као лажно и узалудно? С тога, што је у том случају заиста тако било, а ја сам пре свега хтео

да будем истинит и праведан. Описујући Базарова, искључио сам из његове симпатије вештину и придао му оштрину и нецеремонијозност у понашању — не зато што сам хтео да вређам омладину,¹⁾ но просто зато, што сам то приметио на мом знанцу др. Д. и другим особама, које су му биле сродне. „Те прилике су такве“ говорило ми је посматрање — које је можда погрешно — но опетујем савесно; нисам имао шта да мудрујем, а морао сам баш тако да опишем његову особу. Личне моје наклоности, нису ту ни мало утицале; но многи читаоца ће се задивити, кад речем, да ја делим готово сва убеђења базаровљева, осим његових назора о вештини. А при свем том тврде, да сам ја на страни „Оцева“ . . . ја који сам се у лицу Павла Кирсанова огрешио и о саму вештачку истину, претерао његове недостатке, дотерао их до карикатуре, исмејао га.²⁾

Узрок свом неспоразуму, што но реч, све „беде“ лежао је у томе, што мој базаровски тип није прошао кроз постепене фазе, кроз које обично пролазе књижевни типови. Није му пала — као Оњегину и Печорину — у део, епоха идејализације, симпатичног преузношења. При првој појави новог човека, Базарова, — писац се понашао наспрам њега критички — објективно. То је многе збунило, и ко зна можда је у томе и била, ако не погрешка а оно неправичност. Базаровски тип је имао толико исто права на идејализацију, као и типови претходници. Мало час сам споменуо, да је баш понашање писца наспрам описане особе, збунило читаоца. Читаоцу је увек чудно, сумњиво, шта

¹⁾ Између многих доказа о мојој „мржњи против омладине“ навео је један критичар и то, што сам допустио, да Базаров проигра у картама, а добије отац Алексеј: „Не зна већ како да га понизи и увреди. Ни карата не зна да игра.“ Нема сумње, да би тај исти критик рекао, да је Базаров добио: „Та вар није јасно? Писац хоће да покаже, да Базаров вара у картама.“

²⁾ Странци никако не могу да појме непоштедне оптужбе, што се дижу на мене због Базарова. „Оцеви и деца“ преведени су неколико пута на немачки, поводом последњег превода, што је изашао у Риги, ево шта вели немачки критик у Vossische Zeitung 10. Juni: Непристрасном читаоцу остаје непојмљиво, зашто да баш руска радикална омладина тако напада и ружи Тургењева, што је тако представио представника њиховог правца (Базарова), њихова начела и тежње. Пре би требао сваки модерни радикалац да се радује, што у тако поноситој слици тако силног карактеру, са таким истинским ослобођењем, од свега писличарског, фриволног, лењог, лабавог и лажног, што у такој типичној слици види представљеног себе и своје начелне пријатеље.“

више и досадно, кад се писац понаша на спрам характера кога хоће да представи, као на спрам живог лица, то јест види и износи и његове добре а и зле стране, а што је најглавније, ако не покаже отворено симпатију или антипатију на спрам свога чеда. Читалац хоће и да се срди: јер не може да иде по путу већ одређеном, но мора да га крчи. И нехотице му се порађа мисао: Овде се треба јако трудити! Књиге се пишу ради забаве, а не да човек лупа главу; а и шта би стало писца, да је рекао како да судим о томе лицу — како сам о њему суди. Но ако се писац понаша на спрам тог лица још неопредељеније, ако писац ни сам не зна, да ли воли или не изнесени карактер (као што је између мене и Базарова, јер оно „и против воље наклоњен“ што сам споменуо у моме дневнику, није љубав) тада је сасвим зло. Читалац је готов да припише писцу симпатије и антипатије

које не постоје, само да би се извукао из непријатне неизвесности.

Нека оптроумна госпа рече ми, пошто је прочитала моју књигу: Прави наслов ваше књиге треба да је: „Ни оцеви ни деца“ — та и ви сте сами нихилиста. Још одлучније се показала слична мњења, пошто је изашао „Дим.“ Нећу да се препирем, можда је госпа истину рекла. Судаћи по себи, сваки при стварању чини оно што може, и у колико му испадне за руком, — а не оно што му се хоће. Држим, да производе белетристике треба пресуђивати *en gros* и строго иштући од писца истинитост и савесност, на остало његово делање гледати и ако не равнодушно — а оно мирно. А ма како да сам вољан да угодим мојим критичарима, не могу себе окривити — да сам био неистинит, несавестан.

(Свршиће се.)

ВАСПИТАВАЊЕ И ИЗОБРАЖАВАЊЕ НАШЕ ОМЛАДИНЕ.

(Наставак.)

Многи поћник може рећи, да не иде у ову расправу та појава, да не стоји у свези са главним предметом. Али се ја тврдо држим тога, да је ово врло нужно да напоменем овде баш. Ево за што. Имају млади људи у себи клицу за свежији, живљи, бујнији живот. Ту се не разликују омладине једна од друге јако. Али та свежина, живост, бујност треба у здраве, образоване омладине да има лепих, пристojних граница. Нека се натичу буршеви, који може више да поције; нека се надмећу јогаси, који ће грђе умети пок'зивати „китњаста“ стил и дизати наклепу вику по биртијама и улицама — то све није за нас! Прво и прво је наш народ мали; мала му интелигенција; па ако и та малена интелигенција започне тако, неће унети у друштво српско какав здрав ред ни начин мишљења за живот, него ће се гомилати на старе мане још нових, те ћемо и утонати у њих. . . Друго је материјална али особито здравствена страна. Шта сам рад рећи тиме, нека свако добро расуди. Као што се види, нема нама отуд никакве вајде за здраво образовање. Или можда они држе да су изображенији, што могу да смакну коју више? Зло мисле, ако тако мисле. Требало би да се сете као разборити млади људи оног латинског: *Est modus in rebus*; или оног Кир-Јањина: све сос мером, па на време, позив свој, околности и последице. (Који су сретнијег удеса, те су имућни, догоди се, да су имали прилике у својој рођеној кући да виде што боље; лепши ред у по-

слу и у свему, и њима је већ од малена ухватило срце навику на здравији укус, на питомији и глађи начин у животу: таква омладина би показала своју умешност и лепу вољу, кад би у неколико исполагала другаре изводећи их на тај лепши пут, јер они сами не имадоше прилике, да виде што боље. Али само није ни та омладина увек са тим лепшим навикама, него је често међу њом далеко незгоднијих него међу сиротињом. А да се често и боље поварити уз лоше другаре; то се зна.)

С тога држим, да спада овамо да се рекне о тој неуглађеној појави. Ми треба опрезно да ступамо у живот; да провидимо добро, шта ваља у других, а шта не. Дв'пут опрезније да радимо него други, већи народи. Јер иначе питам ја после *оваква* почетка да ли ће збиља такав млад Србин да се одважи на што озбиљније? Да ли се смемо надати отуд каквој темељној интелигенцији, где је у нас свему темељ лакоумност и неразмисљање? — Па не ћемо имати богме ни карактера; а то није свеједно! Јер где је карактера, ту се ради одлучно, с поуздањем. Не вели у заман Немац¹⁾ за карактер: „*Der Charakter ist der grösste Multiplikator menschlicher Fähigkeiten.*“ То стоји. Има људи без јачег изображења социјалног, али јаког карактера — ти су већином благословенији за друштво него многи и многи доста изображени социјално али без карак-

¹⁾ Kuno Fischer, Akademische Reden.

тера. А шта би тек било, кад би се то двоје удружило! . . .

Иза оне неуглађене појаве долази и то, да наш ђак и млад човек изгуби вољу на рад; али му у исти ма̄ изгине и осећај за ред. Скоро се може рећи с поуздањем, е је то особина ли српског ђака, да не воли ред: у души му је, да му у соби стоје ствари које како; да су му књиге поразбацане; да му је постеља изгњечена од седења и лежања на њој; да не зна где што остави, разбацивши ствари које куд и т. д. има пуно, што обележава особну неуредност ђака нашег. Изображење изискује са свим друкчији распоред и ред. То је такође једна страна, што показује слабо социјално изображење у наше омладине мушке. И у свему ћеш назрети, да не мисли озбиљно, да уради и постигне што честито, ма да се кад год прави, да је рада нешто.¹⁾

Даље је јасно као дан, да се наши млади људи некако тешко привију уз навике углађеније. Истина да је особина словенска, да им је прирасло за срце, што је било — новину тешко примају. Учиниће доста неспретности и неуљудности, па се опет не ће обазрети, да види шта је учишио, а јогунаста навика и пркос-осећај не даду му да се поправи. Али тако мисли и прост народ, да је добро, што је било, да не треба поправити, увађати новине: од изображених људи се сме искати по здравој памети, да *разборито* погледају, што не ваља старо,

¹⁾ Неће бити с горег да наведем јасан пример, што стоји уз ову тврдњу моју. При завлавању године (месеца октобра) у друштву „Кола Младих Срба у Будимпешти“ позову све великошколице Србе, да се унишу за чланове друштву. Зависта је лепо било од старије браће, што су промучили муку, док су испословали, да се прво и прво састави и подигне овакво друштво српско у Будимпешти; а друго још више, што су добили потврду од куд треба. Сад за тај леп смер, за оне напоре, за све те честите стране дође ти млад Србин, па један вели: „Е не вреди то друштво ништа!“ Други се извија: „Та ја нисам рад, да се унишем, јер чујем, да је тако и тако; да вегетира цело време и т. д.“ Трећи, четврти, пети се извлачи са свакојаким неумесним приговорима и изговорима. О чуда! А за што не уђу у друштво, па да се што озбиљније потруде, да се ради, кад они веле, да се не ради; да и сами учествују својим радом у тој заједници; да помогну, како би се у друштву делало што озбиљније, енергичније! Нека покажу својим одабраним примером како да се ради! Лако је то рећи: „не вреди ништа; не ради ништа; вегетира;“ али дед нека дођу такви да покажу, како ваља! Иначе је, чини ми се, то најправније разматање кад ко говори да ово не ваља, оно не ваља, а не вели (питање је велико да ли и зна), како треба. Па не радећи ништа ни сам ни у заједници, што ће вредити ти као људи у нашем друштвеном животу? Нема ту ништа од правна говора. Гамбета је изрекао: „C'est la grande formule moderne: Du travail, toujours du travail et encore du travail!“ (Велика формула светска је данас радити, увек радити и опет радити!) То је правило, а не праван вбор

да оставе, а да приме што боље што је, па ма то било од туђина.

Али како ће примити све то?

Поред своје струке треба вољно, најљивим и опрезним оком пратити појаве у изображеном друштву: да му се оку не поткраде каква год ма̄на друштвена, ни да се залепи за њ; а лепу појаву, здраву за наше прилике, опет мушки да присвоји. Нека тежи колико више може за тим, да доспе у честито друштво, наиме у *ваљано породично друштво*. Ово сам напоменуо, да после јаче искочи на видик баш *противно* у наше омладине мушке; кад изнесем, да наши млади људи не иду у таква друштва никако или са свим слабо. Али о том ћу рећи доцније више уз јаку потврду из друштва нашег са стране — поуздане.

Да пођемо даље.

Напред сам рекао, да се према приликама можемо и морамо обратити књизи, да изобразимо себе колико можемо. Многи ће рећи, да је то мало, што се може поцрпати из књиге за социјално изображење. Не ће бити баш тако. Оно би до душе најбоље било спојити обоје: друштво и књигу; али где се не да, може се и по књигама покупити материје, да допуњавамо недостатке у изображењу свому. Него се морамо овде мало погледати.

Шта се чита у наше омладине? Но то је још које како; али како се чита — то двоје кад се сабере добићемо страота магловит, шупаљ збир! Истина је то, још како истина! . . . Струка мора доћи на прво место; то је као свето. Али је то велико зло, што наш ђак изговарајући се на „силно учење“ (струке своје) — не ради ништа друго ваљајући сам себе: јер ни струке не учи темељно, да је „штудира“; а ни другог чега, што би му било за живот од вајде: не негује лектире; не негује лектире здраве; не чита је са разбором, са темељитишћу, већ онако овлаш; све површно; без дубљег продирања у суштину списа тога.

Да видимо, шта се чита у нас најрађе?

Наћи ћемо, да се на првом месту читају политичне ствари. Колико год пута ко помисли на читање, маша се политичних листова. Ако се у политичним листовима расправља какво год главније питање из науке реалне; какво питање друштвено — прелеће га оком лаганим, јер жуди, грамзи само за политични наслови! . . . Та ако је грчка хоћу рећи јелинска мудрост изрекла, да је: „*ἀνθρώπος φύσει πολιτικός*“, није хтела казати, како човек треба да сјури сву своју умну снагу у политику. . . Е па то ревнисно читање однесе највећи део слободног времена тај дан. Чиме ће се забавити за оно још кратко време, а кад је већ напунио главу свакоја-

ким измишљотинама!? И читајући тако политичне ствари, колико ће стећи искуства за живот, колико зи социјално своје изражавање? Него о том ћу још једном прозборити.

Има — то признајем — који би радо читали, да се користе тим и тим. Ту се здраво често опет догађа, да се не зна честито језика: ако зна српски, не зна другог; ако је у другом добар, не зна српски како ваља; или нема темељности ни у једном. Изузетка је врло мало. Ни први ни други ни трећи не ће да пријону око неговања кржлаве стране своје, да науче што боље најпотребније језике. За омладину из гимназија српских је то добро још, што бар изуче честито свој језик рођени: Срби из туђих гимназија су у много лошијем положају, јер не знају у највише прилика исказати мисли својим рођеним језиком; па ипак је редак од тих ђака, што би се латио, да научи што боље свога језика; а то по мом суђењу би требао сваки, те хоће да буде у народу свом, да зна прво и прво свој српски језик.

Доспели смо до тачке, што вели, како је омладини нашој слабо мукајет, да научи темељно свој рођени језик! Та и ми смо ако не можда први, али за цело међу првима, што певају толико о језику, народности и т. д. као највећој светињи; али изливши жеље, пустимо их да лете куд им драго, па даље не пазимо на светињу: ватра жива плане, ал за часак па се — смрзла... Вере ми, ако хоћемо, да се ради ваљано у књижевности (а знамо каква је то полука у просвети!) треба знати на првом месту језик добро, да би мисли биле изнесене јасније, простије, разумљивије, краће. Изображен човек треба да пази пре свију, како говори, како пише: да се изражава јасно а не збркано, па чак и јаљаво. Ту треба знати језика; иначе не ћемо моћи баш омити омладини ни народу књиге ни рапе из ње, ако (као што још и сад доста) пишемо не знајући језика темељно, у туђем духу, неразумљиво за наш народ. То се све види на срамоту нашу, да је и ту у нас противно од оног, како би требало да буде: код нашег красног језика наилазимо на накараде од језика по књижевности својој. Па шта онда? Слаботиња по формалној, слаботиња по материјалној страни књига наша, кога ће да усрећи?¹⁾

¹⁾ Кад смо код језика и књижевности, да наведем речи поштоване једне Српкиње, што се односе на ту страну а у погледу женског изражавања у нас као узрок лошем васпитању и изражавању женскиња: „... држим, да наша српска књижевност мало књига пружа, које би се односиле на самообразовање женскиња, у колико би се огледали карактери верних жена, слике добрих домаћица, узоритост чедних матера и ваљаних вр-

(Предлог светосавског говорника у „Матици Српској“ од године 1883. није се остварио, а нема ни изгледа, да ће се скоро остварити: језик наш ће и даље остати у рукама маћехе, да га кити буником и копривом!...)

Посматрајмо сад даље по друштву мушке омладине, да видимо, како троше време између себе. Дан данашњи, кад се састану будући стубови српском друштву, маом развезу такве разговоре, што не доликују младићима, што се изражавају, а ни не приликују им већ према позиву, што их чека у образованом свету. Чућете ту свачег пре него што је честито: чућете простаклука, неогесаности; суровости, дрскости; непромишљености, несавесности — или ћу још рећати зар!? Не би ту ни једном пало у памет (бар од прилике) овака мисао: „што је гођ неуљудно, не треба ни у шали да је међу људима!“ што би рекао Стеван Перков, отац јуначког Пера Вукотића, као што казује о том Љ. П. Ненадовић. Овде опет, чини ми се поуздано, игра карактер главну улогу. Јер не вели бадава Имандујел Кант: *Die moralische Bildung des Menschen... muss von der Umwandlung der Denkungsart¹⁾ und von der Gründung eines Characters anfangen (Religion).*

Биће zgodно овде да рекнем, што налази неге у наше омладине; па не само у омладине, него у наших старијих. Чућете доста пута, како наш младић с поуздањем тврди, како ће то и то учинити: како ће научити што год; написати што год, што му се сад свиди; како ће извршити ово или оно, чиме ће н. пр. потрети злу страну у нарави својој; у начину свога живота и т. д. па по том не уради! Ни не сети се да почне и покуша! Па бар да не каже у напред, да се не похвали; да не потврђује на сав ма, да ће урадити. Ту се и нехотице намеће оно Шилерово из Марије Стјуартове:

Ihr pflegt zu schwätzen, eh' ihr handelt,
Und seid die Glocken euerer Thaten. Das
Ist euerer Weise.

а не ће да се придржавају овог другог дела:

Die meine ist:
Erst handeln und dann reden

Да богме! Erst handeln, а не реци у напред; па кад је свако чуо и чека нешто — нема ништа, види, да је био пуст говор. То је лакомисленост,

лих родољупкиња — те и ако би хтела која женскиња у тим врлинама да се негује, мора да припадне туђој књижевности и отуд да науке црпи.“ Ово сам навео као појачи узрок лошем васпитању женскиња у нас; али и као јачу кривницу ва мушку страну: или ће женскиње из вавдуха створити саме све то!?

¹⁾ То изјави на оно Goethe-ово, да не смемо опет много предиковати, јер вели: „Die Jugend will lieber angeregt als unterrichtet sein.“ (Dichtung und Wahrheit).

WWW.UNIKS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

говор без основа, без размишљања; а дотични не држи ништа на своју реч. То је последак немарне нарави, баш не чврстог карактера. Против кога ће зло? Такав гледа себи кроз прсте и зло ће се окомити против њега сама и — целине наше. Зар је то добар почетак или ваљан рад и спрема за будућност, за добро своје и опште народно!?

После свега још и ово. Место да се неједнакости изглађују, изравнају, у нас — а ми морамо у свачему да смо осим света — у нас се то све већма устеже, отуђује, изоштрава. Шта више многи је срцу свом за доста учинио, што је могао где год створити јаз између појединаца: такав нит има свести о заједничкој срећи народној, нит осећања као Србин, ни поштења као човек. Таквих појава је задоста у нас. Ни мање другâ, ни несложнијег друштва и живота. Нека рекне ко противно. Узрок је том свему рђаво изображавање и неизображавање наше.

Из ређања овога се, мислим, види задоста, колико се кида наша мушка омладина за темељитошћу у науци, али онајпре у социјалном изображавању!...

Па ко је кривац ту, те је тако?

Рећи ће се: прилике, друштво садање итд. Но

(Наставиће се.)

ја бих овако: уз прилике, поред друштва и мањму, сме се тврдити, да су најглавнији кривци — мушкарци сами. Не ујеше им одабраније друштво, него ајд по буџаци, а не знају и не ће да знају, да је и то истина: *Viele gute Menschen sind durch Principien, die besten aber durch blossen Umgang erzogen*, што вели Гуцков у својој Серафини. Не навикну се на рад ни ред или се отпаде од обојега. Разбирање по књижевности за тај посао смо видели какво је. Кад се једном нађе на дому са женом својом, шта ће та јадна женска страна моћи видети лепога од њега!? Па још вичу на сав ма мушкарци на женске, као да оне имају узоре од честитости пред собом!... Вре наопаком смо стазом ударили; ко ће нас извести на прави пут? Не осврћи се ни на ког; не очекуј помоћи с поља; потражи је у себе: сами се пожуримо, да се опростимо зле странпутице и потражимо опрезно прави пут и ступајмо тим путем!

Ово је у кратко о мушкарцима по школама: дакле о главнијој чињеници друштвеној за умни развитак и образовање друштва наших. У II. одељку говориће се о женским, али ће се ту допунити многе недокршене мисли из I. одељка, што се одnose на мушкарце.

Да пријемо женској омладини.

К Њ И Ж Е В Н О С Т.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

РЈЕСМЕ МИЛКЕ РОГАЋИЋЕВЕ. У *Zagrebu*. 1885. Стр. 118.

У елегантној спољашњости, на помодној хартији, укусно уоквирене приказују се читалачком свету песме Милке Погачићеве. Наклада је зацело употребила сву галантерију своју, да песме једне девојке одене у што лепше руво, као год што и модисткиња оштри свој разум, да што лепше одене своју муштерију, какву даму, да лепим накитом лепојку још улепша, или да својим потајним средствима прикрије или попуни који недостатак на телу женском. Вештина модисткиње може бити врло велика, и она може њоме за који мах и да обмане гледаоце, особито, ако својој нелепој муштерији препоручи, да лице покрије густим велом. Е, тако је онда помодна лутка готова, и ми је гледимо радозналим а можда и сумњивим очима, и тек онда можемо се уверити о унутрашњој вредности помодне

појаве, кад јој погледимо у лице а остало себи према лицу замислимо и допунимо: кад би на пример с рамена скинула лаки огртач.

Је ли особа пак и по себи лепа, с умиљатим лицем и с облим раменима, онда гледимо задовољно и вештину модисткиње; искусимо ли у њојзи још и лепу душу, онда заборављамо на сав накит, те се слађимо закусцима лене душе те.

У књижевној примени можемо штампарски посао узети као дело модисткиње, лепе стихове као лепо лице а смисао њихов као лепу душу.

Али, као год што ни једна помодно обучена гопса не прође улицом а да је не прате критички погледи не само људи, него баш и жена; и као год што ће ти критичари у себи мислити што им је драго, јавно пак никад галантерију и уљудност из вида неће испустити — тако је често и у књижевној примени.

Уљудности се да богме ваља увек држати. Да

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ли стоји то и с галантеријом? Ех, ту зависи много од самог посматрача. Не треба изгубити из вида ни то, да човек ваља да је учтив и према нелепој госпои; та може јој хвалити тоалету или — говорити о лепом времену. Према лепој појави је човек и пехотице учтив, а што се тиче умних жена, ту већ нисмо потпуно господари над собом; оне владају, те дају тако одређен правац и нашим мислима.

Али ја већ видим, да ми не помаже све шеврдаће моје, и да ћу нанослетку морати изаћи на среду са својим становиштем према песмама Милке Погачићеве.

Ја сам у главном галантне парави, учтив сам скоро увек, бар не губим уљудност из вида и тог ћу се правца држати и овом приликом, ма да ме неће муке стати, да будем галант.

Песме су подељене на „Јасминчице“ и „Пјесме разне.“ Прве су песме љубавног садржаја, друге су пак, као што им и наслов каже, разне.

Милка Погачићева није тако сујетна, бар не држи много на спољашњу лепоту својих песама, што се види из уводне песмице пред „Јасминчицама,“

што марим макар храмљо стих и шепала ми рима
уа здраву мисо у теби, живота ако има!

И то двоструко се види, из сопственог признања и баш из самог стиха, јер реч „шепала“ не можемо увретити у естетичко лепе речи, којима се ките стихови. Али зато држи на смисао, на дух, на језгровити садржај, а то је скоро у свим песмама заиста и постигла.

Међутим, ако и каже, да не мари, што јој „храмља стих,“ ипак је тај скоро свуд на свом месту.

*

Из песама Милке Погачићеве извире оно, што се о садашњим хрватским песницима, с малим изузетком, не може баш рећи: чисто осећање без усиљеног ачења, претоварених речи и нагомиланих фраза. А то је у поезији најглавнија ствар. Ако је поред понуде праве унутрашњости своје још и стих ритмичан, онда је да богме песнички производ учинио своје у сваком погледу.

Без тебе сам — лађа мала,
што ју вјетар морем гони,
играјућ се, по вољи ју
врхом носи, до дна рони.

Без тебе сам — задња листа,
што ју дружба оставила,
а зима јој немилосно
мало срце саломила

Без тебе сам — златна жица,
али твоје руке нема

да ме дирне; без тебе је
златна жица, жица нема.

Како се ту нежно приказује женска, девојачка оданост, која у изабранику срца свог више створење гледи, к њему се привија, њему поверује а без њега нити хоће нити може да се самосталну замисли. Идеалан је то свет којим се баве и мисли и осећаји девојачки.

Ево још песмице, слична тој а пуна опомене.

Мојим двором под прозором
цвате ружа малена,
од ласкања славуљева
сва је румена,
а од мога удисања
бједна, жалостна.

Погнула је к црној земљи
своју главу млађану,
пак из чашке на тло стреса
росу бисерну,
виђела је тако пасти
сузу јадовну.

Доћ' ће сунце, попити ће
с земље сјајну росицу,
доћ' ће други, отрти ће
горку сувицу,
док ти касниш убрат' ружу,
љубит' ћевојку.

Само срце са нежним осећајем у стању је спевати тако лепу песму; са нежним осећајем, да, али, али — и са мало искуством!

Модерна струја хоће реализма и у песничству, и тамани све, што се не држи тог правца; али она заборавља, да песнички производ мора бити пре свега оно, за што се издаје, да мора бити провикнут песничким духом. Правац долази у поезији тек у други ред, и за чисту поезију није никако меродаван, био сад романтичан, идеалистичан, реалистичан или натуралистичан, главно је да буде песнички и истинит. Песничка дела Виктора Иго су романтичка, Шилерова идеалистичка — па сме ли ко рећи, да ти људи нису песници! Поезији треба оставити своје, јер иначе престаје бити поезија.

У „Јасминчицама“ Милке Погачићеве има идеализма, у „Пјесмама разним“ и романтике, па ако се она и дала где-где занети од маште своје, ипак нам не остаје друго, него тим песмама досудити песничку вредност.

Радо бих навео још коју песму, али бих се онда морао упустити и у шире разлагање. Можда би ме која навела, да оставнем и тамне стране поезије Милке Погачићеве; али — напред сам већ рекао, да према девојци ваља бити учтив. М. С.—Ј.

ЛИСТИЋИ

КЊИЖЕВНЕ НОВОСТИ.

— У „Revue des deux mondes“ наставља Emile de Laveleye своје студије о Босни.

— Ивашао је животопис славног глумца Герика, за сад на енглеском језику.

— Гетеова дружина у Вајмару постаје све већа, за сад има већ до 1000 чланова. У последње доба приступили су дружини још и талијанска краљица, војвода и војвоткиња од Саксен-Кобург-Готе и магистрат вароши Франкфурта на Мајни. Прва ће издања бити писма Гетеове матери војвоткињи Ани Амалији Саксен-Вајмарској. Чланом дружине може бити сваки поштовач Гетеов. Чланарина је на годину 10 марака (6 ф.) Не би ни најмање било излишно, кад би се и који Србин уписао у дружину. Та Гете је постао већ међународни песник.

С М Е С И Ц Е.

(Српски женски ручни радови на пештанској земаљској изложби.) Пре кратког времена су на пештанској изложби награђивани радови домаће индустрије. Није се ни за часак могло посумњати да ће српски рукотвори одржати сјајну победу и да ће српски женски свет показати да Србин не стоји у култури ниже но остале народности што живе у Угарској. И у одељењу хрватско-славонском и у одељењу из уже Угарске српски рукотвори заузимају највидније место. У одељењу угарском награђено је 268 изложница од ових су 70 српских изложница добили велику медаљу. Не вајамо се ако речемо, да је вацело још око 30 награђених награђено за српске рукотворе. По местима су награде подељене овако: Кумани 18, Меленци 11, Башахид 7, Враћево 5, Карлово 3, Бан. Ново Село 2, Томашевац 2, Мокрин 1, Мохол 1, Беодра 1, Хомољица 1, Пачир 1, Тараш 1, Баташа 1, Нови Сад 7, Суботица 2, Сомбор 1, Сента 1, Пешта 2, Штајвбрух 1. Свега је дакле заступљено 19 места и то 17 српских. И ти 17 места српских добила су више од једне четвртине награда. Но још је већа победа у Хрватској. Од 116 великих медаља добио је сам Срем 109. Не сумњамо да и у осталих 51 влагаоца има Срба, те би по томе број српских награђених рукотворина потпуно одговарао оном броју 109 на само православне рачунале у Србе. Слава вам српске жене.

μ.

РАСПИС НАГРАДА.

„Матица Српска“ расписује из фонда Јована Наке Вел. Сент-Миклушког за годину 1886. ове награде тражећи, да се за њих напишу

1. Ова дела:

1. Роман, драма или шаљива игра, приповетка или новела из српског живота. — Награда од 50—500 фор. — Рок Петров-дан 1886.

2. Срем и Фрушка Гора са историјског, културно-историјског, географског и народописног гледишта. — Награда од 300—500 фор. по вредности и величини дела. — Рок Петров-дан 1886.

3. Књига за народ. О заражљивим болестима — Награда од 100—300 фор. — Рок Петров-дан 1886.

II. За чланке ва „Летопис“

Естетична, научна или историјска расправа из српске књижевности. — Награда 100—300 фор. — Рок Петров-дан 1886.

Самостална дела за расписане награде не могу писци послати под својим именом, већ ваља да на делима својима метну какав натпис или знак. Име, презиме, карактер и место, где станује списатељ ваља у особитом писму написати, писмо запечатити и обележити га оним истим натписом или знаком, који је с поља на делу. Под именом писца послана дела неће се узимати у обзир нити издавати на оцену. Само ће се она писма отворити, на којима је исти натпис или знак, који се налази и на делима, којима се награда досуди. Остала ће се писма спалити. Рукописи се не враћају.

Награда се издаје тек онда, кад писац поднесе дело штампано, осим ако с „Матицом“ о томе што друго не уговори. Писац је дужан од свог награђеног дела, кад га штампа, уступити „Матици“ 25 комада. Чланци и расправе ва „Летопис“, као и награђене новеле и приповетке штампају се најпре у „Летопису“, а после остају право и писцу и „Матици“, да их могу прештампати посебице. Према количини преосталог новца „Матица“ је вољна примити и по вредности награђивати и друга научна, популарно-научна и забавна дела, саставе и чланке, остављајући писцима, да могу слободно бирати предмете. Нарочито се напомиње, да је главна скупштина овластила књижевно одељење и одбор, да могу издати из фонда Накиног награде и оним чланцима и делима, која дођу и мимо расписане награде, или који су већ стигли, па се налазе на оцени, и то у течају године и пре скупштине, ако књижевно одељење или одбор пронађу, да припослани саставци заслужују да се приме.

Из главне скупштине „Матице Српске“ у Новом Саду 31. августа (12. септембра) 1885.

Председник „Матице Српске.“

Др. Ђорђе Натшевић.

А. Хаџић,
секретар.

САДРЖАЈ: Успомена. Приповетка из живота. Написала Милева Симића. — Из другог нива „Морских елегја“. (Бр. VI.) Од Јосипа Берсе. — На прагу живота. Написао А. Михајлов. — Из књижевних успомена И. С. Тургенева. — Васпитавање и изображававање наше омладине. Написао Лаза Секулић. (Наставак.) — Књижевност: Рјешење Milke Rogачићеве. Оцена М. С.—ћа. — Листак: Ergo bibamus. Песма сложена у ноте. — Листићи: Књижевне новости. — Смесице. — Распис награда.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗОРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА